вопрос о разгадке преступления составляет сущность детективного произведения и объективируется на уровне частных вопросительных реплик персонажей.

1. *Белнап Н.* Логика вопросов и ответов / Н. Белнап, Т. Стил. — М., 1981. — 283 с.
2. *Есперсен О.* Философия грамматики / О. Есперсен. — М.: Наука, 1956. — 452 с.
3. *Морозова І. Б.* Парадигматичний аналіз структури і семантики елементарних комунікативних одиниць у світлі гештальт-теорії в сучасній англійській мові : монографія / І. Б. Морозова. — Одеса: Друкарський дім, 2009. — 384 с.
4. *Морозова И. Б.* Структурно-организующая роль простого предложения в различных функциональных стилях и формах общения (на материале современного английского языка) / И. Б. Морозова. — Одесса: АО Бахва, 1998. — 190 с.
5. *Почепцов Г. Г.* Фатическая метакоммуникация / Г. Г. Почепцов // Семантика и прагматика семантических единиц. — Калинин : Изд-во Калининского ун-та, 1981. — С. 52—59.
6. *Смирницкий А. И.* Синтаксис английского языка / А. И. Смирницкий. — М.: Изд-во лит. на иностр. языках, 1957. — 285 с.
7. *Harvey P.* The Oxford Companion to English Literature / P. Harvey. — Oxford : Oxford Univ. Press, 1983. — 960 p.

О. О. Степаненко

СИНТАКСИЧНІ МАРКЕРИ ДЕТЕКТИВУ ЯК ЛІТЕРАТУРНОГО ЖАНРУ (на матеріалі англомовного роману)

У статті йдеться про проблеми визначення синтаксичних маркерів жанру літературного детективу. Автор аналізує художні діалоги персонажів та виявляє їх найтиповіші синтаксичні конструкції. Досліджено, що серед ініціативних реплік діалогічного мовлення в детективі переважають ті, що мають структуру питальних речень.
Ключові слова: питальне речення, жанр детективу, діалогічний дискурс.

O. A. Stepanenko

SYNTACTIC MARKERS OF THE DETECTIVE AS A LITERARY GENRE (on the base of the English novel)

The article is dedicated the problems of syntactic markers of the detective genre. The author considers literary characters dialogues and singles out their most typical syntactic constructions. A conclusion is made about a prevailing role of the interrogative in the detective genre.
Key words: interrogative sentence, detective genre, dialogical discourse.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2012 р.

УДК [811.111+811.133.1+811.161.2]'42'38

К. А. ЖУК

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО ДИСКУРСУ ЯК ІНСТИТУЦІЙНОГО

Стаття присвячена вивченню специфіки наукового лінгвістичного дискурсу як інституційного та виявленню основних авторських стратегій, які впливають на структурно-семантичну насиченість повідомлення.
Ключові слова: науковий лінгвістичний дискурс, інституційний дискурс, авторська стратегія.

Одним з основних напрямків сучасної лінгвістики є соціально-прагматичний аналіз мовленнєвої діяльності. В центрі уваги дослідників проблем лінгвопрагматики знаходиться мовленнєва дія, учасниками якої виступають певні типи мовних особистостей, що діють в межах певних обставин і умов спілкування [4, с. 30]. Як зауважує М. Л. Макаров, будь-яке спілкування здійснюється в межах певного інституту, завдяки якому людина виявляє в суспільному житті передбачувану та стандартизовану поведінку. Людина виконує рольові вимоги очікування і знає, чого очікувати від оточуючих. Соціальні інститути координують відношення індивідуального та суспільного у процесі культурного життя соціуму [7, с. 60].

Мета даної статті — довести, що науковий лінгвістичний дискурс будується згідно правил, що встановлені в науковому просторі, але з урахуванням стратегічних цілей автора, що впливають на структурно-семантичну насиченість повідомлення. Поставлена мета передбачає

 © Жук К. А., 2013

розв'язання низки *завдань*, основними з яких є такі: простежити специфіку наукового лінгвістичного дискурсу, спираючись на аналіз лінгвістичних наукових статей, що написані французькою, англійською та українською мовами, і визначити основні авторські стратегії наукового лінгвістичного дискурсу.

В. І. Карасик відносить науковий дискурс до інституційного, тобто до спеціалізованого клішованого різновиду спілкування між людьми, які можуть не знати одне одного, але змушені спілкуватися відповідно до норм даного соціуму [5, с. 195]. В межах наукової комунікації обмін інформацією також відбувається з урахуванням встановленого в межах даної групи людей регламенту. Науковий дискурс має всі ознаки, які враховуються при визначенні типу інституційного спілкування, а саме: статусно-рольові характеристики учасників спілкування (науковець — наукова спільнота; науковець — широка публіка; науковець — науковець), мету спілкування (представлення результатів досліджень, обговорення актуальних питань у науці, реакція на діяльність інших науковців) та прототипне місце спілкування (науково-дослідницькі інститути, університети, академії наук тощо).

Коли автор створює текст, він завжди враховує особливості сприйняття різними реципієнтами змістовного наповнення: хороший спеціаліст у своїй галузі охоплює та сприймає макроструктуру тексту, тобто повний об'єм текстової інформації, оскільки володіє довготривалою пам'яттю. В той же час спеціаліст з низьким рівнем семіотичної підготовки може сприймати лише мікроструктуру тексту, тобто окремі його змістові фрагменти [10, с. 156].

Ми можемо осмислити те чи інше повідомлення, лише якщо сконструюємо ментальне уявлення про події або явища, що описуються. Якщо ж адресат не має необхідного багажу знань для відбудови у своїй уяві такої системи причинно-наслідкових відносин, яку намагається збудувати автор, комунікація не відбудеться. А отже, дискурс втратить свою взаємоспрямовану характеристику, і ми матимемо лише текст як матеріальне оформлення розумово-мовленнєвої діяльності автора.

Згідно теорії Т. А. ван Дейка та В. Кінча, дискурс не може існувати в вакуумі, а лише в межах широкого соціокультурного контексту. Тому обробка дискурсу — не просто когнітивна, а і соціальна подія. Користувачі мови конструюють уявлення не тільки відповідного тексту, але й соціального контексту, і ці два уявлення взаємодіють [3, с. 156].

Зауважимо, що, за ван Дейком та Кінчем, адресат не є пасивним учасником комунікації, адже розуміння є частиною інтерактивного процесу, в якому слухач (так само як і читач або глядач) активно інтерпретує дії того, хто продукує повідомлення. Когнітивній моделі розуміння дискурсу властиві такі компоненти: конструктивістський, інтерпретуючий, оперативний, пресупозиційний, прагматичний і ситуаційний [3, с. 156—158]. Безумовно, всі члени наукової спільноти мають різний обсяг фонових знань, і не можна порівнювати науковця з великим досвідом роботи та молодого аспіранта, який тільки починає свою наукову діяльність. Проте у процесі аналізу неможливо враховувати всі існуючі відмінності в багажі когнітивної інформації адресатів наукового повідомлення, тому ми абстрагуємось і будемо вважати, що всі читачі аналізованих наукових лінгвістичних статей мають однакові загальні знання та уявлення про явища, що описуються, а отже будуть інтерпретувати інформацію однаково, тобто знівелюємо пресупозиційний компонент когнітивної моделі.

Щодо конструктивістського та ситуаційного компонентів, в нашому випадку вони незмінні: комунікація відбувається за допомогою однакових візуальних та мовних даних у межах ситуації наукової комунікації. Проте саме інтерпретаційний, стратегічний та прагматичний компоненти є актуальними для нашого дослідження як ті складові дискурсу, що віддзеркалюють присутність автора повідомлення, передаючи його наміри, цілі та ставлення до наведеної інформації.

Очевидно, що співрозмовники, які належать до однієї професійної групи, відрізняються рівнем знань та компетенцій. Це призводить до домінування одного учасника комунікації над іншим. Спираючись на цю думку, В. В. Богданов вводить поняття комунікативного лідера, визначаючи його як людину, що володіє нетривіальною інформацією з погляду даної комунікативної ситуації, вміє висловити цю інформацію у найкращій формі та довести її до відома адресата шляхом оптимального мовного контакту [1, с. 30]. На наш погляд, специфікою наукового дискурсу є те, що комунікативним лідером виступає не конкретна людина, а група людей, що працює над дослідженням того чи іншого об'єкту. Адже кожний окремий науковець здійснює свої пошуки в межах певного наукового напряму, спираючись на досвід своїх колег або спростовуючи їхні твердження. Водночас, жодне наукове твердження не може вважатися єдино вірним, тобто не є неспростовним та остаточним. Тому, навіть якщо автор суперечить загальноприйнятій у науці думці, він завжди робить це некатегорично, кожного разу підкреслюючи, що це його особисте розуміння. Напр.: *Dans ce volume, Jean-Michel Fortis présente la linguistique cognitive comme une théorie objectiviste. Avant de faire quelques mises au point à ce sujet, je tiens à préciser que je les fais en mon nom propre. Aucune école linguistique n'est, Dieu merci, complètement homogène* [14, p. 91]. *Thus, there is no commonly accepted truth on the relationship between analogy and conceptual metaphor. My view*

of analogy is that it is a pattern-seeking process of conceptualization in which a cross-domain mapping takes place [15, p. 215].

До того ж, наука в сучасному суспільстві виконує не лише теоретико-пізнавальну, а й інноваційну, соціально-культурну та праксеологічну функції. Сучасний науковий дискурс не тотожний науці. Дискурс формується там, де є необхідність в обговоренні, де результат наукового дослідження потребує не лише наукової оцінки, а й суспільної легітимації, де мовна гра у співтоваристві вчених безпосередньо впливає на формування наукової картини світу та визначення напрямків суспільного прогресу. Сучасна наука може вважатися колективним продуктом, у якому комунікація стає невід'ємною складовою інноваційної діяльності [11, с. 8].

Оскільки в мовленні майже не існує повідомлень, вільних від суб'єктивного уявлення автора про ситуацію, однією з головних прагматичних складових тексту є спосіб відображення у ньому особистості автора та його індивідуальних якостей: його орієнтація в темі повідомлення, його фаховий рівень, вміння організовувати текст, враховуючи можливі реакції читача [8, с. 80].

Виокремлюють два типи авторських стратегій: 1) когнітивно-пізнавальні стратегії, спрямовані на представлення в тексті концептуальної картини світу автора, що сформувався в результаті його взаємодій з об'єктом пізнання та семіотичним простором культури; 2) комунікативно-прагматичні стратегії, які спрямовані на формування в тексті рецептивної програми, що дозволяє авторові впливати на читача, управляючи процесом сприйняття тексту [9, с. 160]. Для позначення комунікативно-прагматичних стратегій використовується також термін «риторичні мовленнєві стратегії» [6, с. 10]. Користуючись класифікацією Н. В. Карпусенко, у науковому лінгвістичному дискурсі можна виокремити ряд стратегій. Серед *персуазивних стратегій* продуктивними є:

1) стратегія аргументації (напр.: *Dans la suite de l'article, je présenterai quatre relations spatiales fondamentales*... [14, p. 90]. *I start by introducing the verbs in question through some examples of prefixed verbs with these meanings* [15, p. 208]);

2) стратегія оцінювання певного висловлення / тексту або твердження інших учених (напр.: *Ce n'est qu'à regret que Bloomfield, le grand inspirateur du distributionnalisme américain, opte pour une linguistique autonome avec son corollaire habituel, le rejet de la sémantique hors du champ de la linguistique* [14, p. 91]. *У дослідженнях зі стилістики теза про те, що стиль може розглядатися як мовне відхилення викликала безкінечні і безплідні дискусії* [12, с. 82]);

3) стратегія активізації уваги адресата (напр.: *Mais, est-ce possible de les interpréter autrement* ? [14, p. 94]. *Афоризм, парадокс, крилате слово і влучне слово (грегерія). Що в них спільне, а що відмінне*? [13, с. 51]);

4) стратегія навмисного зменшення / збільшення ролі автора та інформації (напр.: *Si Wittgenstein a proposé de substituer l'observation de l'usage des mots à leur sens, c'était pour guérir les philosophes en quête de ces entités mystérieuses qu'ils voulaient attacher à chaque mot* [14, p. 95]. *Також, варто зазначити, що досить важливим для дослідження девіації у лінгвістичному аспекті, одним із ключових її концептів є поняття «варіантності» як уяви про різні способи вираження будь-якої мовної суті, про її модифікації, різновиди* [12, с. 81]);

5) стратегія психологічного переконування, коли автор для більшої переконливості ідентифікує себе з групою однодумців або всією науковою спільнотою (напр.: *Comme beaucoup de lexicologues en linguistique cognitive, j'ai cherché ces notions dans l'usage que fait le locuteur de l'espace et des entités matérielles qui l'occupent* [14, p. 90]). Але нерідким є й авторське самовідокремлення від інших науковців (напр.: *Nevertheless, since the notion of blend, as is clear from its name, always includes the idea of mixing different categories, a pure analogy is, in my opinion, not a blend*... [15, p. 213]).

Структурно-семантична насиченість наукової лінгвістичної статті безпосередньо залежить від мети автора. Якщо автор прагне у своєму повідомленні спростувати результати досліджень іншого науковця або групи науковців, він використовує стратегії категоричної незгоди з метаавтором та оцінної інтерпретації інформації, що критикується. Якщо ж автор, навпаки, має за мету довести вірність своєї думки, переконати читача у правильності та логічності своїх аргументів, то він залучає читача до спільних розмірковувань через стратегію активізації уваги адресата та стратегію аргументації. А отже, у цьому випадку текстобудування, змістова та експресивна насиченість повідомлення будуть відрізнятися від структурно-семантичної насиченості критичної статті.

У разі, якщо автор відповідає на критику іншого науковця, він використовує *стратегії пояснення та уточнення раніше висловленої думки* (напр.: *Dans son article, Fortis présente mon analyse de la préposition* sur *comme une liste de quatre traits objectivables. La fonction de ces traits n'est pas de définir directement la préposition* sur, *comme pourrait le faire croire la présentation de Fortis, mais de décrire le primitif complexe qui gouverne cette préposition: la relation porteur / porté* [14, p. 96]).

Аналізуючи мовленнєві стратегії й тактики побудови англомовного наукового лінгвістичного дискурсу, О. М. Гніздечко виділяє два типи мовної особистості: авторитарну та неавторитарну. Так, стратегії категоричної незгоди з метаавтором та оцінної інтерпретації є характерними *авторитарній* мовній особистості, яка прагне здійснити певний вплив на адресата шляхом порушення риторичних норм наукової комунікації. Стратегії залучання адресата до спільних розмірковувань, повної або часткової згоди з метаавтром, неупередженого переказу чужих теорій, пошуку загального порозуміння свідчать про *неавторитарну* мовну особистість [2, с. 15—18].

Зазначимо, що проведений аналіз наукових лінгвістичних статей свідчить про те, що у переважній більшості текстів використовуються тактики, властиві гнучким, неавторитарним дискурсивним стратегіям:

— читач залучається до процесу розгортання думки (*звернемось, згадаємо, let us look, we need to find, voyons de plus près, imaginons*);

— подана інформація об'єктивується (*зрозуміло, загальновідомо, it should be clear, it is quite reasonnable, inutile de le dire, ce n'est pas une surprise, ce qui ne serait en rien surprenant*);

— автор посилається на чужі висловлення, використовуючи наукову концепцію інших авторів в якості аргументів своєї теорії;

— інформація подається в некатегоричній формі (*Її гіпотетичною апробацією можуть стати наступні яскраві ілюстрації* [12, с. 82]. *Je n'y vois aucune contradiction fondamentale avec les principes de la linguistique cognitive* [14, p. 92]).

Ці спостереження підтверджують думку про те, що специфікою наукового дискурсу є відсутність персоніфікованого комунікативного лідера, а структурно-семантична насиченість повідомлень підпорядковується риторичним нормам наукової комунікації.

Результати аналізу франко-, англо- та україномовних лінгвістичних наукових статей доводять, що наявність риторичних стратегій є однією з основних характеристик лінгвістичного наукового дискурсу, який є видом інституційного дискурсу, але будується з урахуванням інтенцій автора. Вивчення засобів реалізації інтертекстуальності в україно-, франко-, англомовних лінгвістичних статтях становить перспективу подальшого дослідження наукового лінгвістичного дискурсу.

1. *Богданов В. В.* Коммуникативная компетенция и коммуникативное лидерство / В. В. Богданов // Язык, дискурс и личность : межвуз. сб. научн. трудов. — Тверь: Изд-во Твер. гос. ун-та, 1990. — С. 26—31.

2. *Гніздечко О. М.* Авторизація наукового дискурсу : комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англомовних статей сучасних європейських та американських лінгвістів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. М. Гніздечко — К., 2005. — 24 с.

3. *Дейк Т. А. ван.* Стратегии понимания связного текста / Т.А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. — М.: Прогресс, 1988. — Вып. 23. — С. 153—211.

4. *Карасик В. И.* Структура институционального дискурса / В. И. Карасик // Проблемы речевой коммуникации : сб. науч. тр.– Саратов, 2000. — С. 25—34.

5. *Карасик В. И.* Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. — Волгоград : Перемена, 2002. — 477 с.

6. *Карпусенко Н. В.* Німецькомовний науково-лінгвістичний текст і дискурс : лінгвостилістичний та прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. В. Карпусенко. — Харків, 2011. — 19 с.

7. *Макаров М. Л.* Интерпретативный анализ дискурса в малой группе / М. Л. Макаров. — Тверь: Изд-во Твер. гос. ун-та, 1998. — 200 с.

8. *Матвеева Г. Г.* Анализ организации научного текста по абзацам с позиции информативной прагматики / Г. Г. Матвеева // Исследование структурных особенностей немецкого языка. — Владимир, 1986. — С. 74—86.

9. *Пелевина Н. Н.* Текстовая реализация авторской стратегии психологического убеждения в научном дискурсе / Н. Н. Пелевина // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. — СПб., 2008. — № 81 — С. 160—167.

10. *Стриженко А. А.* Прагматические аспекты функционирования языка / А. А. Стриженко, Л. И. Кручинина, Н. В. Романовская. — Барнаул: Алтайский гос. унив., 1983. — 186 с.

11. *Ягодзінський С. М.* Науковий дискурс в умовах інформаційного суспільства : методологічний і соціокультурний аспекти : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.02 «Діалектика та методологія пізнання» / С. М. Ягодзінський. — К., 2008. — 19 с.

* * *

12. *Боровицька О.* Дискурс як об'єкт дослідження соціальної стилістики / О. Боровицька // Вісник Львів. ун-ту.– Львів: Вид-во Львівського нац. ун-ту, 2009. — Вип. 46. — С. 79—85.

13. *Крутоголова О. В.* Влучне слово (паремія) та його прикладний індекс / О. В. Крутоголова // Наукові праці. Філологія. Мовознавство. — Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. — Вип. 183, Т. 195. — С. 50—55.

14. *Vandeloise C.* Quatre relations fondamentales pour la description de l'espace / C. Vandeloise // Histoire Épistémologie Langage. — Paris : UFR de linguistique, 2004. — Vol. 26, Num. 26—1. — P. 89—109.

15. *Viimaranta J.* Analogy of conceptual metaphor? Coming concretely and abstractly close in uses of the Russian prefix *pod-* / J. Viimaranta // Sky journal of linguistics. — Tampare : Tampare university print, 2012. — № 25. — P. 205—232.

Е. А. Жук

ОСОБЕННОСТИ НАУЧНОГО ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА КАК ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО

Статья посвящена изучению специфики научного лингвистического дискурса как институционального и выявлению основных авторских стратегий, которые влияют на структурно-семантическое наполнение сообщения.

Ключевые слова: научный лингвистический дискурс, институциональный дискурс, авторская стратегия.

K. Zhuk

THE PECULIARITIES OF THE ACADEMIC LINGUISTIC DISCOURSE AS INSTITUTIONAL

The article covers the peculiarities of the academic linguistic discourse as institutional and the main author's strategies that influence on the structural-semantic content of the message.

Key words: academic linguistic discourse, institutional discourse, author's strategies.

Стаття надійшла до редакції 4.03.2013 р.